

Лъчезар Гроздински

ЗА БОГОВЕТЕ И ХОРАТА

София, 2024

Картината на корицата е на Йеронимус Бош:
Visioni del Medioevo (Видения от Средновековието)

© Издателство „Изток-Запад“, 2024

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Лъчезар Гроздински, автор, 2024

© Румяна Дамянлиева, оформление на корицата, 2024

ISBN 978-619-01-1504-5

Лъчезар Гроздински

ЗА БОГОВЕТЕ И ХОРАТА

Съдържание

Увод	9
Месопотамска цивилизация	12
Египетска цивилизация	38
Египетска държава и религия	38
Юдейска цивилизация	60
Юдейска държава и религия.....	60
Юдея преди идването на Месията.....	69
Гръцка цивилизация	77
Гръцка държава и религия.....	77
Персийска цивилизация и религиозна система	92
Християнска религия и цивилизация	97
Историята на Йешуа Машиах	97
Евангелията на Апостолите.....	103
Произход на Йешуа Машиах	111
Спорове с фарисеи	115
Учението на Йешуа	118
Царството Божие.....	121
Чудеса	123
Арест, осъждане и разпъване на кръста.....	126
Смърт и възкръсване.....	133
Идеите на Йешуа Месията	142

Апостолите и християнските общности след разпъването на Месията	145
Римска империя и религиозни системи. Религиозни системи преди Христос. Преследване на християните. Сердикийският и Медиоланският едикт	153
От учение към догма и от догма към вяра. Християнска космология	163
Идеолозите на Християнската църква – св. Августин и Тома Аквински.....	173
Християнски ереси – арианство, богомили, катарите, албигойци	177
Голямата схизма – католицизъм и православие	185
Монашество – францисканци, бenedиктинци, просещи монаси, йезуити.....	189
Кръстоносните походи.....	196
Грех, Инквизиция, забрани, цензура и насилие	205
Ренесанс в изкуствата и науката.....	215
Протестантска реформация.....	228
Контрареформацията на Римокатолическата църква	237
Колониализъм, мисии и християнство	245
Просвещение.....	257
Ислямска цивилизация и религиозна система	275
История на арабската цивилизация. Възникването на исляма. Ислям – учение и догма. Ислямът и държавността.....	275
Индийска цивилизация и религиозни системи.....	290
История на индийската цивилизация. Будизъм. Джайнизъм. Хиндуизъм.....	290
Китайска цивилизация и религиозни системи.....	318
История на китайската цивилизация. Китайски религии	318
Конфуцианство.....	327

Даоизъм	328
Будизъм	346
Тибетски будизъм.....	349
Японска цивилизация и религии.....	353
Дзен-будизъм и шинтоизъм	353
Индианска цивилизация и религии	363
История на индианската цивилизация.	
Инки, ацтеки. Индиански религии.....	363
Австралийска цивилизация	
и религия на аборигените	374
Африканска цивилизация и религии	379
Религия Кикую.....	382
Религия на Календжин	384
Историята на сътворението.....	385
Религия на Банту	386
Религия на Бушонго	387
Религия на Одинани	387
Религия на Серер	389
Религията Йоруба	389
Религията Водун	390
Вуду религия	391
Религия на Конго	392
Религия на Балуба	392
Мбути (бамбути) религия	393
Религия на Динка	393
Религия Уаакефана	394
Религия на Лози.....	394
Религия Зулу.....	395
Аканска религия	395
Дахомейска религия.....	396
Религия на Ефик	396

Съвременна цивилизация	398
Вяра, религия и църква. Християнство.....	398
Религия и богове – сравнителен анализ	417
Вяра в живот след смъртта или в прераждане	430
Изчезващи религии, изместени от християнството и исляма.....	430
Бог е мъртъв!	436

УВОД

Целта на тази книга е да анализираме един от най-важните човешки феномени – вярата в бог и религията. Ще дискутираме има, или няма бог, и ако има – един ли е той, или са много. Защо всяка цивилизация и етнос си има свои богове, в които вярва и на които се моли, и изчезват ли боговете на изчезващите цивилизации. Дали бог е един с много лица, или боговете са много, но с еднаква същност. Ще анализираме религиите, догмите, вярата, църквите и тяхната връзка с хората, държавите и обществата. Ще изследваме ползите за хората и вредите, нанесени на човечеството от боговете, религиите и църквите. Ще изследваме историята на боговете и тяхната връзка с историята на човешката цивилизация. Ще се опитаме да направим сравнителен анализ на различните богове, религии и църкви, техните прилики и разлики, ползата и вредата от тях. Ще изследваме боговете и религиозните догми на съвременната човешка цивилизация, мястото и ползата от вярата в бог на съвременния човек.

Хората от XXI в. трябва да търсят и откриват истината. А тя не може да се постигне с вяра. Истината трябва да се основава на факти и логика. Само така човечеството може да се освободи от хилядолетни илюзии и лъжи.

Според вярващите в бог това е висше, безсмъртно същество, създател на Вселената и хората, ръководещ, организиращ и направляващ човешкото общество, защитаващ и обичаш, или наказващ хората, определящ съдбата на всяко човешко същество. Връзката между човека и бога е религията. Тя представлява система от вярвания, догми и закони, свързани с бога или боговете, в които вярваме. Проблемът с анализа на бог идва от факта, че човечеството е

вярвало и все още вярва в стотици, дори хиляди богове. За част от вярващите бог е един, за други боговете са трима (Брахма – Вишну – Шива, или Бог Отец, Бог Син – Христос, и Светият Дух) или повече, като, разбира се, има един върховен бог. Монотеизмът и политеизмът са обичайните форми на вяра в бог, но съществува и пантеизмът, при който вярата в един или повече богове е заместена с „всичко е бог“, той е навсякъде и във всичко – в нас, в Земята и в Космоса. Друга специфична форма на религиозна вяра са духовните морално-философски учения, възникнали и развили се в Индия и Китай. Това са будизмът, даоизмът и конфуцианството. Те са създадени от реални духовни учители – Буда, Лаодзъ и Конфуций. Техните учения са се превърнали в религия, а техните личности се възприемат като богове.

Друг сериозен проблем е, че вярващите в определен бог или богове са чувствителни към критичния анализ на техния бог и църква. Според тях вярата в бог не се нуждае от доказателства и не търпи критика. Почти винаги бог е свързан с определен етнос и държава и критичният анализ често се сблъсква с етнически национализъм и расизъм. Всъщност вярващите в определена религия често пъти не познават нейната история, нейните закони, морални норми, правила и догми. Или, ако са частично запознати с тях, не се чувстват задължени да ги спазват. Според тях е достатъчно да спазват някои битови религиозни ритуали и да се молят на своя бог или богове. Вярата и любовта към своя бог и църква често се съчетават с неприязън или омраза към хората, които вярват в други богове. В този смисъл религията по-скоро разделя човечеството, отколкото го обединява. Повече от 2 хиляди години се водят религиозни войни между вярващите в различни богове. Но хората от XXI в. трябва да преосмислят отношението си към вярата и религията и да започнат да проявяват толерантност към инакомислещите и инаковярващите. Съвременният човек, запознат с постиженията на науката, трябва да преосмисли своята вяра в бог и да потърси доказателства за неговото съществуване. Той трябва да преосмисли и религиозните догми, да прецени ползата и вредата от тях. Но всичко това може да се случи, ако се запознае с цялостната информация за световните религии и подложи на безпристрастен анализ своите и чуждите богове и религии.

Религията винаги е била в пряка връзка с останалите параметри на всяка една цивилизация. Тя е неделима част от духовния живот, от изкуството и от функционирането на държавите, техния възход и падение. Религията и вярата в бог са важни части от живота на индивидите и обществата, от съществуването на всяка цивилизация. Поради тези причини разглеждането на религията и вярата в бог трябва да се извършва паралелно с историята на човешките цивилизации.

Месопотамска цивилизация

Според съвременната наука и еволюционната теория разделянето на човека от шимпанзето се извършва преди около 5 милиона години, а родът Номо възниква преди около 2 милиона години в Африка. Неговото продължение – Номо erectus (изправеният човек) възниква преди 1,18 милиона години. Преди 200 хиляди години от него произлизат два човешки вида – неандерталци и кроманьонци, които мигрират в Европа и Азия. Но от двата вида хомо сапиенс оцелява само кроманьонският, съвременният човек. Така преди около 40 хиляди години възникват съвременните Номо sapiens – мислещите хора. Постепенно те мигрират по целия свят. Но до възникването на човешка цивилизация ще минат още няколко десетки хиляди години.

Колко е стара човешката цивилизация? Според някои нови археологични проучвания за най-ранната цивилизация се определя дунавската цивилизация, възникнала преди около 7 хиляди години на Балканите. Във Варненския халколитен некропол е открито най-старото обработено злато в света – на възраст 6 хиляди години. Но все още се смята, че най-старата човешка цивилизация е шумерската, възникнала преди около 7 хиляди години в Месопотамия. Името Месопотамия означава междуречие – земята, намираща се между реките Тигър и Ефрат, които извира от Армения и се вливат в Персийския залив. Така нареченият „плодороден полумесец“ включва земи около реките Нил, Тигър и Ефрат, където развитото земеделие е позволило изхранването на двете най-древни цивилизации – месопотамската и египетската. Между 3300 и 3200 г.пр.Хр. един велик народ – шумерите, завладява Месопотамия и създава първата човешка цивилизация. Нейните основни параметри са

близки до измеренията на съвременната цивилизация. Шумерите развиват мрежа от напоителни системи, свързани с двете реки, която осигурява много високи добиви. Развитото земеделие от своя страна довежда до бързото нарастване на броя на населението и организирането му в градове. Най-големите шумерски градове държави са Ериду, Лагаш, Урук, Ур, Нипур, Киш и Ума, Вавилон. Град Ур е основан около 3000 г.пр.Хр. и достига своя разцвет около 1000 години по-късно. Смята се, че по това време е сред най-големите градове на земята – населението му наброява 65 хиляди души. Родоначалникът на юдеите и трите аврамически религии – Авраам, е роден в Ур. В строителството на къщите в началото се използва кирпич, а впоследствие – печени тухли. Архитектурните постижения на шумерите са забележителни. Те изграждат големи храмови комплекси, представляващи масивни и високи стъпаловидни пирамиди, достигащи до седем етажа. Великият зикурат от Ур е частично запазен храм, чиято височина е над 30 метра, а дължината на основата му – 64 метра. Смята се, че храмът е посветен на бога на Луната Нана. Зикуратите са боядисвани в различни цветове – синьо, червено и жълто. В тях живее жреческото съсловие, което извършва религиозни ритуали. С развитието на градовете държави, управлявани от царе, са построени и дворцови комплекси. Но най-голямото постижение на шумерската цивилизация не е земеделието и създаването на градове и храмове. Най-великото шумерско постижение е първата писменост, създадена между 3500 и 4000 г.пр.Хр. Писмеността е начин за съхраняване на информацията, тя е паметта на човечеството. Без нея не могат да съществуват наука, изкуство, история, икономика и търговия. Без нея не би имало развитие на човешката цивилизация. Шумерската писменост е клинописна. С тръстикова пръчица върху глинени плочки се издълбават писмените знаци, които имат форма на клин. В началото писмеността е картинна – пиктографска, но впоследствие се опростява, като един знак означава една дума. Накрая писмеността се превръща предимно в сричкова. Клинописът първоначално е създаден за записване на шумерски език, а впоследствие е адаптиран към еламски, акадски и хетски език. В началото в шумерския клинопис има 900 знака, а в хетския се запазват само 400. Последното опростяване на клиновидното писмо е при персийския клинопис,

който има само 41 знака. През XIX в. Англичанинът Хенри Роулинсън копира персийската и еламитската част от един надпис и дешифрира персийския клинопис. Благодарение на това, че този надпис е на староперсийски, еламски и акадски, последните два надписа също са разчетени. С развитието на писмеността в Шумер се създава система от училища, където учителите обучават учениците на клинопис. Обучението включва две основни области – наука и литература. Шумерите са имали сериозни познания в областта на астрономията, математиката и медицината, както и в организацията на държавата. Те създават лунния календар – начин да се измерва времето в зависимост от движението на Луната около Земята. Луната обикаля Земята за 29–30 дни – един лунен месец. Годината се състои от дванайсет лунни месеца – толкова, за колкото Земята обикаля около Слънцето. Измерването на времето е едно от великите шумерски открития. То се използвало при напояването и земеделието, които зависели от годишните сезони. С малко модификации човечеството използва лунния календар и досега. Шумерите развиват държавността, въвеждат закони и данъци и пускат в обращение пари. Създават първите пещи за печене на тухли и са смесвали мед с олово, за да получат бронз – твърд метал, който можел да бъде обработван. Шумерите са имали значителни познания по математика. Те въвеждат символи за числата, десетично-шейсетична бройна система, таблицата за умножение, повдигане на квадрат и куб, имали са познания и по геометрия. Питагор е учил във Вавилон и Египет и се смята, че вероятно е почерпил познания оттам за създаването на известната Питагорова теорема. Шумерите смятат, че Слънчевата система се състои от дванайсет планети, като в тях включват Слънцето и Луната. Откъде знаят за съществуването на планетите Уран, Нептун и Плутон, открити едва през последните два века, остава въпрос без отговор. На шумерската звездна карта съществува и тайнствена дванайсета планета, наречена Нибиру, за чието съществуване все още се спори. Орбитата, по която се движи тайнствената планета, била много голяма, поради което тя преминавала между Марс и Юпитер на всеки 36 хиляди години. Според някои учени планетата съществува, но поради нейната отдалеченост не може да се види с телескоп. Според техни изчисления тя е четири пъти по-голяма от Земята и при евентуален сблъсък с нея

нашата планета ще бъде унищожена. Има хипотеза, според която извънземни са дошли от планетата Нирибу, извършили генна модификация на маймуните и така създали хората и шумерската цивилизация.

През IV хилядолетие пр.Хр. в Месопотамия и новосъздадените градове се формира шумерската цивилизация. Продуктивното земеделие създава условия за увеличаване броя на населението и за разделение на труда – възникват специализирани занаяти, развиват се строителството и търговията. Едно друго велико откритие се приписва на шумерите – изобретено е колелото, което позволява чрез дву- или четириколесни каруци да се извършва пренасянето на товари и хора. Това велико шумерско откритие хиляди години по-късно е използвано в Египет, а в американския континент се прилага едва след като е завладян от европейците. В Шумер се развива речното корабоплаване, което подпомага развитието на търговията. В края на този период започва печенето на тухли, с които са изградени огромни за времето си храмови комплекси – появява се типичната за месопотамската цивилизация стъпаловидна храмова пирамида – зикурат. Възниква религиозна система и се създават религиозни практики в зикуратите, оглавявана е от храмовите жреци, които на практика са управители на градовете. Постепенно властта на жреците или военни водачи нараства и се превръща в наследствена. Така в Шумер се създават градове държави, управлявани от царска власт. В началото на III хил. пр.Хр. в Шумер съществуват десетки градове държави, които водят ожесточена борба помежду си. Писмените паметници и документите дават информация за икономическия живот – за създаване на големи храмови стопанства, ръководени от жреците, в които работят зависими от храма земеделци, както и многобройни роби. Извън тези стопанства съществуват и земи на селяни, съставляващи основната част от населението. Начело на шумерските градове държави най-често стоят върховните жреци, носещи титлата ен. През III хил. пр.Хр. в някои шумерски градове владетелите постоянно се наричат „енси“, в други – „лутали“ (господар, цар), а в трети са използвани и двете титли. Постепенно органи като народно събрание или съвет на старейшините губят своето значение и политическата система на шумерските градове се превръща в монархия. В първия ранноди-

настически период – XXVIII – XXVII в.пр.Хр., най-могъщ е намиращият се на север древен град Киш. Владетелите от първата династия на Киш са възпети в шумерските митове и са оставили ярък спомен в паметта на поколенията. През втория раннодинастически период – XXVII – XXVI в.пр.Хр., като най-главен град се налага намиращият се на река Ефрат град Урук, който се издига особено много при управлението на петия владетел на града – Гилгамеш, обожествен и обезсмъртен по-късно в шумеро-акадския епос. Гилгамеш и неговите наследници управляват както град Урук, така и градовете Нипур и Лагаш, и редица други шумерски градове. През третия раннодинастически период – XXV – XXIV в.пр.Хр., започва политическо обединение на Месопотамия. Значително се усилюва властта на град Ур, чиито владетели – могъщи и богати, започват да се наричат „царе на света“. В откритите царски гробници имало големи количества златни съдове и украшения, както и скъпоценни камъни. Заедно с царете и цариците са погребвани и техните слуги, както и впрегнати в дървени коли волове. Тези данни говорят, че шумерите са вярвали в задгробния живот. Постепенно град Ур е изместен от разположения на р. Тигър град Лагаш, достигащ върха на своето могъщество при управлението на Еанатум, който подчинява по-голямата част на Шумер. Запазена е една победна релефна скулптура – стела, на която е изобразен цар Еанатум, предвождащ своята тежковъоръжена войска, която унищожава противника. По-късно Лагаш е превзет от царя Ума Лугалзагеси, който в средата на XXIV в.пр.Хр. обединява Шумер в единно царство със столица Урук. През 2371 г. един човек със съмнителен произход убива царя на град Киш и узурпира властта. Той се нарекъл „истинският цар“, а на историята е известен като Саргон Акадски. Управлява до 2316 г.пр.Хр. и основава Акадската династия. Саргон I създава шумеро-акадска империя със столица Акад, включваща Месопотамия и части от Сирия, Иран и Арабския полуостров. Шумеро-акадското царство достига своя разцвет през XXIII в.пр.Хр. при цар Нарамени. Монархията има голяма армия и многоброен чиновнически апарат. Според един документ над пет хиляди мъже „ядели хляба“ на Саргон. В края на XXIII в.пр.Хр. Шумеро-акадското царство е временно покорено от номадските племена на гутеите. По време на тяхното господство отново се издига град Лагаш, където упра-

вява „енси“ Гудеа. В края на XXII в. пр. Хр. гутеите са прогонени и Месопотамия отново е обединена под властта на цар Ур-Наму, основател на третата династия на град Ур. До края на следващия XXI в. царете на Ур възстановяват нарушената напоителна система и предприемат мащабно строителство на иригационни съоръжения, храмове, дворци и царски гробници. Царят има огромен бюрократичен апарат и постоянна армия. Ур-Наму издава първия писмен сборник от закони, по който раздават правосъдие в държавата. В големите селскостопански имения и работилници се трудят стотици роби и наемни работници. На границата на III и II хилядолетия пр. Хр. Шумеро-акадското царство рухва и в Месопотамия настъпва продължителен период на упадък. В литературата от това време оплакват гибелта на цъфтящите в миналото богати градове Ур, Акад и Нипур, разрушени и разграбени, доведени до пълно обезлюдяване. След продължителни борби за господство над Шумер и Акад победител излиза вавилонският цар – Хамурапи. Той създава Вавилонското царство, което достига най-голям разцвет по негово време. След продължителни войни цар Хамурапи покорява цяла Месопотамия и изгражда единна, централизирана държава. Той управлява между 1792 и 1750 г. пр. Хр. Въвежда законодателство в държавата и издава сборник от закони, наречен „Законникът на Хамурапи“, който се състои от 282 члена. Ето най-интересните закони, въведени от него:

Аз съм славният, могъщият цар, слънцето на Вавилон, който озари със светлина страната на Шумер и на Акад, царят, който доведе до послушание четирите страни на света, любимецът на Ишар. Когато Мардук ме прати да управлявам народа и да доставям на страната благоденствие, аз вложих истината и справедливостта в устата на страната и дадох благоденствие на народа.

От днес:

(§1) Ако човек, като обвини под клетва човек, хвърли върху него [подозрение в] убийство и не докаже това, обвинителят трябва да бъде убит.

(§2) Ако човек хвърли върху човек [подозрение в] магьосничество и не докаже това, онзи, върху когото е хвърлено подозрението, трябва да отиде към Реката и да се хвърли в Реката. Ако Реката го завладее, обвинилият го може да вземе неговата къща; ако Реката

очисти този човек [от обвинението] и той остане здрав и читав, онзи, който е хвърлил върху него [подозрението в] магьосничество, трябва да бъде убит, а онзи, който се е хвърлил в Реката, получава къщата на обвинителя си.

(§3) Ако човек, след като се яви на съдебно дело със свидетелско показание за престъпление, не докаже казаните от него думи, то, ако това е съдебно дело за живот, този човек следва да бъде убит.

(§4) Ако ли пък той се е явил с лъжливо свидетелско показание по съдебно дело за храни или сребро, той трябва да понесе наказанието, определено по такова съдебно дело.

(§5) Ако съдията произнесе присъда, постанови решение, изготви документ с печат, а след това измени присъдата си, този съдия трябва да бъде изобличен в изменяване на присъдата и трябва да плати в 12-кратен размер иска, [предявен] по това съдебно дело, а също трябва да бъде свален в съвета от съдийското си кресло и никога вече не трябва да заседава със съдиите в съда.

(§6) Ако човек открадне имуществото на бог или на двореца, той трябва да бъде убит, и онзи, който взема от ръцете му откраднатото, трябва да бъде убит.

(§8) Ако човек открадне вол или овца, или магаре, или свиня, или лодка, то, ако това е божие [или] ако то е дворцово, той трябва да го върне в 30-кратен размер, а ако то принадлежи на мушкенум, той трябва да го върне в 10-кратен размер; ако ли пък крадецът няма с какво да го върне, той трябва да бъде убит.

(§14) Ако човек открадне малолетен син на човек, той трябва да бъде убит.

(§22) Ако човек извърши грабеж и бъде заловен, той трябва да бъде убит.

(§23) Ако грабителят не бъде заловен, ограбеният трябва клетвено да покаже пред бога всичко, каквото му се е загубило, а общината и рабианумът, в чиято земя или област е станал грабежът, трябва да го обезщетят за онова, което му се е загубило. (§24) Ако [при това е погубен] живот, общината и рабианумът трябва да отмерят 1 мина сребро на роднините му.

(§59) Ако човек отсече в градината на човек дърво без [позволение] на стопанина на градината, той трябва да отмери половин мина сребро и да я върне на стопанина на нивата.

(§96) Ако човек, който е поел дълг в храни или сребро, няма храни или сребро [за заплащане], но има [друго] движимо имущество, той може да върне на тамкаря пред свидетели, колкото е взел (?), с

всичко, каквото има в ръцете си, и тамкарят не бива да [отказва], а трябва да приеме.

(§102) Ако тамкарят даде на шамалума сребро за предприятие, а шамалумът понесе загуба [там], където отиде, той е длъжен да върне на тамкаря капитала.

(§110) Ако божата жена или божата сестра, която не живее в гагум, отвори [вратата за] кръчма или влезе в кръчма за пиене на сикера, то тази [свободна] жена трябва да бъде изгорена.

(§128) Ако човек, който вземе съпруга, не сключи с нея договор, тази жена не е съпруга.

(§129) Ако съпругата на човек бъде заловена да лежи с друг мъж, те трябва да бъдат вързани и хвърлени във водата. Ако стопанинът на съпругата пощадя живота на съпругата си, то и царят ще пощадя живота на своя роб.

(§130) Ако човек изнасили жена на човек, която не е познала мъж и живее в къщата на баща си, и бъде заловен в леглото ѝ, този човек трябва да бъде убит; тази жена остава свободна [от отговорност].

(§132) Ако против жената на човек бъде протегнат пръст заради друг мъж, макар тя да не е била заловена да лежи с другия мъж, заради съпруга си тя е длъжна да се хвърли в реката.

(§138) Ако човек реши да отхвърли своята [първа] съпруга, която не му е родила деца, той е длъжен да ѝ върне всичкото сребро от нейната откупна цена и да я обезщети за прикята, която тя е донесла от къщата на баща си, и може да я отхвърли.

(§142) Ако някоя жена намрази мъжа си и му каже: „Не се докосвай до мене“, то делото трябва да се изследва по отношение на [възможен] порок от нейна страна. Ако тя е целомъдрена и непорочна, тази жена не е виновна, а мъжът ѝ излиза от къщи и много я позори; тя може да си вземе прикята и да се върне в къщата на баща си.

(§143) Ако тя не е целомъдрена, излиза от къщи, разорява къщата, позори мъжа си, тая жена трябва да бъде хвърлена във водата.

(§145) Ако човек вземе божия жена, тя не му даде деца [и] той поиска да си вземе наложница [и] да я въведе в къщата си; тази наложница не бива да се приравнява с жената.

(§148) Ако човек вземе съпруга, тя бъде сполетияна от проказа (?) [и] той поиска да си вземе друга, той може да си вземе, но не бива да изгонва съпругата, която е сполетияна от проказа; тя може да живее в къщата, която той ще построи, и той е длъжен да я издържа, докато е жива.

(§153) Ако съпруга на човек позволи да умъртвят съпруга ѝ заради друг мъж, тази жена трябва да се набие на кол.

(§154) Ако човек познае дъщеря си, този човек трябва да се изгони от общината.

(§155) Ако човек сватоса годеница на сина си, неговият син я познае, а сетне самият той да бъде заловен, лежащ в нейното лоно, той трябва да бъде вързан и хвърлен във водата.

(§157) Ако човек след [смъртта] на баща си легне в прегръдките на майка си, трябва да се изгорят и двамата.

(§185) Ако бащата осинови малолетен на свое име и го отгледа, това осиновено дете не може да бъде искано обратно.

(§195) Ако синът удари своя баща, трябва даму бъдат отрязани пръстите.

(§196) Ако някой човек повреди окото на сина на човек, трябва да бъде повредено и неговото око.

(§197) Ако той строши кост [на сина] на човек, трябва да бъде строшена и неговата кост.

(§199) Ако повреди окото на роб на човек или строши костта на роб на човек, той е длъжен да заплати половината от покупната му стойност.

(§200) Ако човек избие зъб на равен на себе си човек, трябва и нему да бъде избит зъб.

(§202) Ако човек удари плесница на някое лице, по-високо [по обществено положение], отколкото е неговото лично положение, трябва да му бъдат нанесени в събранието [публично] 60 удара с бич от говежда кожа.

(§203) Ако синът на човек удари плесница на равен на себе си син на човек, той трябва да претегли 1 мина сребро.

(§206) Ако човек по време на сбиване удари човек и му причини телесна повреда, този човек трябва да се закълне „Аз не го ударих умишлено“ и да плати възнаграждението на лекаря.

(§207) Ако онзи човек умре от побои, този трябва да се закълне и ако потърпевшият е син на човек, трябва да претегли половин мина сребро.

(§209) Ако човек удари дъщерята на човек и причини помятане на плода, който тя носи в утробата си, тон трябва да ѝ заплати за плода 10 сикли сребро.

(§215) Ако лекар е извършил на човек тежка операция с бронзов нож и е спасил човека, или пък отстранил белмо [перде или по друг превод – тумор] на човек с бронзов нож, и спаси окото на човека, то той може да получи 10 сикли сребро.

(§217) Ако това е роб на човек, то стопанинът на роба е длъжен да даде на лекаря 2 сикли сребро.

(§218) Ако лекар е направил на човек с бронзов нож тежка операция и причини смърт на този човек, или пък отстрани белмо перде или по друг превод – тумор] на човек с бронзов нож и повреди окото на човека, то на него трябва да се отрежат [дланите на] ръцете.

(§219) Ако лекар е направил с бронзов нож тежка операция на роб на мушкетум и причини смъртта му, то той е длъжен да замести роба с роб.

(§229) Ако някой строител построи дом на човек и при това извърши своята работа неутрайно, тъй че построената от него къща се срути и причина смъртта на стопанина на къщата, такъв строител трябва да бъде убит.

(§240) Ако корабът, който плава срещу течението [т.е. движи се с платна], се сблъска с кораб, който се движи по течението, и го потопи, стопанинът на кораба, който е бил потопен, е длъжен да декларира с клетва пред бога всичко онова, което е загинало на неговия кораб, а стопанинът на кораба, който се е движел срещу течението и който е потопил кораба, движещ се по течението, е длъжен да му плати обезщетение за кораба и за всичко онова, което е загинало.

Ето справедливите закони, утвърдени от Хамурапи, победоносния цар, който въдвори истинско благоденствие и добро управление в страната.

На първо място, законите на Хамурапи защитават частната собственост и живота на жителите на царството. За грабеж наказанието е смърт. За открадване на храмово или царско имущество наказанието е смърт. За кражба на дете наказанието е смърт. За по-малки кражби наказанието е финансова санкция. Интерес представлява член 23, според който, ако крадецът не е заловен, общината трябва да възстанови загубата на ограбения! Това е първият сериозен опит за създаване на справедлива и социална държава! Сериозни са наказанията за лъжесвидетелство и клеветата. Има наказания и за съдии, които променят присъдите си. Наказват ги с глоба и лишаване от право да бъдат повече съдии! За изнасяване на наказанието е смърт. Със смърт се наказва и изневяратата на жената, както и мъжът, с който е изневерила, освен в случаите, когато съпругът ѝ прости. От закона са защитени както лихварите, така и

длъжниците. Семейното и имущественото право е добре развито, като жената е добре защитена. Насилието се наказва на принципа „око за око, зъб за зъб“. Определени са хонорарите на лекарите според вида на лечение, но има и физически наказания за лекарите в случай на неуспешно лечение. Има и правила за предимство на корабите при корабоплаване в реките на Месопотамия. Изненадващо е, че преди близо 4 хиляди години се въвеждат закони, важащи за всички членове на обществото, и се поставят основите на правотова държава. Вярно, че правата на гражданите са по-големи от тези на чужденците или робите, но все пак дори нисшите прослойки на обществото са били защитени от закона.

В края на XV–XII в. пр. Хр. Вавилон загубва политическото си значение, води непрекъснати войни с растящата мощ на Асирия и Елам и накрая претърпява окончателно поражение. През XI в. пр. Хр. в Асирия на власт идва цар Тиглатпаласар I, който създава силна асирийска държава. Той завладява Вавилон, Северозападна Месопотамия, Сирия, Финикия и Кипър. Полага грижи за икономиката на страната, в която решаваща роля има земеделието.

През X в. пр. Хр. Асирия води тежки войни с арамейците (семитско племе, познато под името халдейци). През VIII в. пр. Хр. Тиглатпаласар III създава могъща асирийска империя. Той превзема Вавилон, Сирия и Дамаск. През 722–705 г. пр. Хр. при Саргон II Асирия завладява Израел, Самария и хетската държава. Неговият наследник Синахериб превзема Вавилон през 689 г. пр. Хр. и избива жителите му. Той построява нова столица на Асирия – Ниневия. Синът му Асархадон завладява Финикия и Долен Египет, който до 663 г. пр. Хр. остава под господството на Асирия. Той построява дворец в Ниневия и възстановява разрушения Вавилон. Третият син на Асархадон – Ашурбанипал, е последният велик владетел на Асирия. По негово време тя се простира от Персийския залив до Средиземно море. По време на Ашурбанипал културата и архитектурата достигат своя разцвет. В библиотеката на Ашурбанипал се съхраняват писмени паметници на вавилонците, акадеите и асирийците. През 605 г. пр. Хр. Навуходоносор II спечелва победа над съюзилите се с Асирия египетски фараон Нехо II и унищожава асирийската държава. Възниква т.нар. нововавилонска държава. При Навуходоносор II нововавилонската държава става могъща. Вави-

лонците превземат Палестина, Финикия и Сирия. Те разрушават Ерусалим и отвеждат населението му във Вавилон. Това е началото на вавилонското иго над евреите. Вавилон се превръща в културен и търговски център на Месопотамия и Азия. Навуходоносор построява прекрасна градска стена на Вавилон, която е толкова красива, че гърците я определят като едно от Седемте чудеса на света. Негово дело е и друго чудо „висящите градини“ на Вавилон. Те представляват терасовидни градини по бреговете на Ефрат, на които са засадени прекрасни растения и дървета. Според легендата Навуходоносор построява градините за своята жена – мидийска принцеса, която ненавиждала безличния месопотамски пейзаж.

„Висящите градини“ са с формата на пирамида, състояща се от четири платформи, изградени върху колони с височина 27 метра. Всяка платформа е покрита с един слой тръстика и два реда гледжосани тухли, слепени с асфалт. Върху платформите е насипана земя, на която са засадени цветя, храсти и дървета. Всяка тераса представлява самостоятелна градина, а всичките тераси образуват едно цяло. В колоните, които поддържат платформите, има тръби, през които се подава вода от Ефрат до най-горната тераса, откъдето тя се стича на малки водопади по долните етажи. В градините цъфтят редки видове дървета, храсти и прекрасни цветя.

Краят на нововавилонската държава настъпва през 538 г. пр.Хр., когато персийският цар Кир II Велики побеждава последния вавилонски владетел Балтазар. Кир II слага край на нововавилонската държава и я присъединява към персийската монархия.

Това е краят на шумеро-акадската и асиро-вавилонска цивилизация, която е направила редица велики открития в човешката история. Но за да разберем истински тази цивилизация, трябва да познаем нейните постижения в областта на изкуствата, и по-специално литературата, както и боговете, в които са вярвали шумери, акадци и вавилонци.

За това познание трябва да благодарим на асирийския цар Ашурбанипал. Той създава уникална за времето си библиотека, в която се съхраняват над 30 хиляди ръкописа, записани на глинени плочки. Царят интелектуалец владее няколко езика. Той разполага в двореца си имперската библиотека, в която на глинени таблички се съхраняват всякакви текстове – математически, астрономи-

чески, медицински, философски, исторически, религиозни, политически, списъци на царе и литературни произведения – поеми, епоси, легенди и химни. Текстовете са на шумерски език, записан с клиновидно писмо, преведени на акадски и придружени от съответен речник. Някои от текстовете са написани на асирийски език или на вавилонски диалект на акадския език. Ето какво написва по повод на невероятната библиотека царят на Асирия:

...Ашурбанипал, у ар на света, у ар на Асирия, на който бог Набу и богиня Тазмита дадох уши да чуе и отвориха очите да види кое представлява същността на управлението.

Това е клинообразното писмо, проявление на бог Набу, бога на вишната мисия. Аз него го изписах на таблички, прономеровах ги, приведох ги в порядък и ги поместих в своя дворец за поучение на моите поданици

Звучи невероятно, но за Ашурбанипал същността на управлението на държавата е знанието, съхранено чрез клиновидното писмо.

Епосът на Гилгамеш е един от най-старите шумерски епоси. Най-ранните шумерски поеми датират от времето на Третата династия на Ур – 2150–2000 пр.Хр., а акадските варианти са от началото на II хилядолетие пр.Хр. През XVIII или XVII в. пр.Хр. се създава обединен епос. Основният акадски вариант, състоящ се от дванайсет таблички, е редактиран от Син-леки-унини в периода между 1300 и 1000 г. пр.Хр. и е открит в библиотеката на Ашурбанипал в Ниневия.

Епосът описва подвизите на Гилгамеш – цар на град Урук. Според епоса Гилгамеш е бил полубог. Майка му е богиня Аруру (богиня майка, създателка на хората), а баща му жрец – цар на Кулаб. В началото на епоса са описани подвизите на Гилгамеш. Като цар той потиска жителите на Урук – разделя баща от син и девойка от любим. Боговете чуват оплакванията на хората и карат богиня Аруру да създаде човек, подобен на Гилгамеш, който да му попречи да потиска народа на Урук. Богинята сътворява човек от глина – дивака Енкиду. Дватамата с Гилгамеш се срещат в двубой, в който царят побеждава Енкиду, а впоследствие двамата герои се сприятеляват. Гилгамеш и Енкиду извършват заедно много подвизи. Те отиват в Кедровата планина, където се сражават

със свирепото чудовище Хумбаба. С помощта на бога на слънцето Шамаш, Гилгамеш и Енкиду убиват чудовището. Харесала героите, богинята на любовта Ищар предлага любов на Гилгамеш: „Плода подари ми на своето тяло, стани ми избраник, аз – твоя невеста!“. Но Гилгамеш отказва предложението, защото богинята била непостоянна и наказвала своите любовници. Разгневената богиня моли баща си – бог Ану, да накаже Гилгамеш. Богът сътворява ужасен бик, който убива много жители на град Урук. Дватама герои успяват да убият чудовището и Гилгамеш нанася поредна обида на богинята Ищар. Енкиду сънува лош сън за съда на боговете, на който разгневените от дързостта им боговете Ану и Енлил решават да убият героите, но Енлил се застъпва за живота на Гилгамеш. Енкиду се разболява смъртоносно. Гилгамеш страда за приятеля си:

„Безпомощен лежеше Енкиду! Гилгамеш просълзен се обърна към него: „Братко мой, братко! Защо вместо тебе те мен оправдаха?... И никога вече с очи да не зърна брата обичан?“

Накрая Енкиду умира от болестта. Гилгамеш страда за приятеля си и уплашен за своята смърт, тръгва да търси тайната на живота и безсмъртието. След много премеждия той стига до мъдреца Утнапишим – единствения човек, дарен от боговете с безсмъртие и от когото Гилгамеш иска да научи тайната на живота. Мъдрецът се опитва да разубеди Гилгамеш:

„Нима завинаги издигаме къщи? Нима завинаги поставяме печати? Нима завинаги се делят братята? Нима е вечна човешката злоба? Нима винаги е пълноводна реката?... Събират се Анунаките, боговете велики... В техни ръце са смъртта и животът – деня на смъртта си никой не знае!“

Но героят настоява да получи безсмъртие. „Как оцеля, разкажи ми!“ – моли го той. Утнапишим му разказва за потопа. За това как боговете решават да унищожат човечеството, предизвиквайки потоп. Но Енки, богът на мъдростта, нарушавайки клетвата за тайна, съобщава на Утнапишим за плана на боговете и го съветва как да се спаси. Утнапишим построява кораб, на който натоварва семейството си, диви и питомни животни. Когато започва потопа, боговете се ужасяват от него.

„Стреснаха се боговете в небето. Надигнаха се, отидоха в небето на Ану.

Пред него се проснаха, като псета се свиха. Като в родилни мъки закреця Ищар, богинята майка, с глас прекрасен: „В кал да се беше този ден превърнал, щом злодейство допуснах в съвета на боговете! Как можах да допусна злодейство в съвета – да обричат на гибел моите хора? Нима наспорих толкова, хората като рибни пасажи да задръстят морето?

След седем дни бурята утихва. Морето е потопило целия свят. Останали са само няколко върха на планини. Постепенно водата се отдръпва, Утнапищим пуска последователно три птици – гълъб, лястовица и врана, и едва последната стига до земя. Така благодарение на бог Енки, Утнапищим заедно със семейството си и много животни се спасява от потопа. Но бог Енлил, чиято идея е потопът да унищожи човечеството, е бесен:

„Видя кораба Енлил, разяри се и кресна, изпълнен с ярост на боговете Геги: „Душа тук някаква се е спасила! Не трябваше никой човек да остане!“.

Тогава бог Енки му обяснява, че е неразумно да бъдат унищожени всички хора:

„Отсъди греховете на грешните само! Отсъди вината на виновните само!...

Вместо да беше отприщвал потопа, лъв да бе пратил да разреди хората!

Вместо да бе отприщвал потопа, вълк да бе пратил да разреди хората!

Вместо да беше отприщвал потопа, глад да беше пратил да съсипе земята!

Вместо да беше отприщвал потопа, да бе Ера изпратил сред хората с чума!“

Енлил се съгласява с доводите на брат си Енки и прави спасилите се Утнапищим и неговото семейство богоравни. Така Утнапищим става безсмъртен. Той разкрива на Гилгамеш начина да стане безсмъртен – не трябва да спи седем нощи. Гилгамеш се съгласява, но изтощен, изпада в дълбок сън, който продължава шест нощи. Утнапищим съжалява Гилгамеш и открива пред него тайната на цве-

тето на вечната младост, което вирее на морското дъно. Гилгамеш успява да намери цветето и се отправя обратно към Урук. По пътя сяда да си почине край един кладенец и докато се къпе, една змия открадва цветето. Отчаян, героят се връща в Урук, заедно с Утнапишим. Гилгамеш показва великолепия град, за чието създаване е допринесъл: квартала с жилища, овощни градини и ниви, великия храм на покровителката на града, богиня Ищар. Осъзнал непостижимостта и безсмислеността на желанието си за безсмъртие, Гилгамеш разбира какъв е истинският смисъл на живота: „Гилгамеш, къде се скиташ? Живота, който търсиш, ти никога не ще намериш. Когато боговете създадоха човека, смъртта му те отредиха... Гилгамеш, сложи си чисти дрехи, измий си главата и се изкъпи. Вгледай се в детето, което държи ръката ти, и дай радост на жената в прегръдките ти. Само тези неща са важни за човека“.

Епосът за подвизите на Гилгамеш е може би най-старият известен епос на човечеството. Той ни дава възможност да разберем начина на мислене и чувстване на шумерите и акадците. Епосът възпява подвизите на шумерския цар Гилгамеш и неговия приятел – дивака Енкиду. Двамата герои се изправят не само срещу силите на злото, но и срещу волята на боговете. Историята за всемирния потоп, създаден от бог или от боговете като наказание за хората, присъства в епосите или легендите на всички по-стари цивилизации и етноси. От потопата се спасяват единствено праведният Ной (според Библията), мъдрецът Ману според индийския епос, трима мъдрци според китайски епос, Дъвкалия според гръцката митология, мъжът Кокскокстли според ацтекската митология, добър и благороден човек според египетската митология. Митът за потопата е един и същ при шумери, египтяни, юдеи, гърци, индийци, китайци, жители на Северна и Южна Америка. Сменят се само имената на боговете и на спасените праведници, мъдрци и техните съпруги. Вероятно най-старият мит за потопата е шумерски, но по какъв начин се е разпространил сред хората от целия свят, остава загадка. Изкушавам се да предложа една фантастична, но логична хипотеза: извънземните, възприемани от хората като богове, спасяват човечеството от гигантски катаклизъм – всемирен потоп, залял Земята и унищожил по-голямата част от човечеството. Спасени са избрани от извънземните качествени хора, които с тяхна помощ създават

новата човешка цивилизация. Разбира се, историята може да се е развила и без участието на богове или извънземни, но очевидно е, че такъв катаклизъм се е случил и човечеството едва не е загинало в него. В епоса по един изненадващ начин е решен един от най-важните въпроси на човешката личност и на всички религии – въпросът за смъртта, задгробния живот и безсмъртието. Прозрението на героя Гилгамеш за смисъла на човешкият живот и безсмислието на стремежа към безсмъртие прави епоса уникален.

Друг уникален месопотамски епос е „Епосът на сътворението“, или „Енума Елиш“ – началният стих на епоса (когато там горе...). Той е написан на шумерски клинопис и датира от втората половина на второто хилядолетие пр.Хр. Открит е в библиотеката на Ашурбанипал, съхранен на седем глинени плочки. Асиرو-вавилонската версия звучи по следния начин:

*Когато там горе небето не било названо,
а земята долу била безименна,
Първичният Апсу, всесъздателят,
и прамайката Тиамат, която всичко е родила,
смесвали заедно водите свои.
Тръстикова растителност още нямало,
блатиста почва още не била се появила.
Когато не съществувал още ни един от боговете,
нямало ги още техните имена,
съдбите им не били предопределени –
тогава точно из недрата се родили боговете.*

В началото се описва сътворяването на света. Имало първоначален хаос – не съществували небето и земята, боговете и техните имена, а съдбите не били предопределени. Тогава Всесъздателят Апсу (Сладката вода, Първичният океан) и прамайката Тиамат (първичната стихия, Хаосът) смесили водите си и сътворили света. Тогава бил създаден и могъщият съветник Мумму.

Появили се боговете Лахаму и Лахму, а от тях се родили Аншар и Кишар, които създали по свое подобие Ану. След това Ану – който бил равен на баща си и негов съперник, по свой образ сътворил Нуддимуд (Еа), който бил премъдър, всезнаещ и всемогъщ. Но младите богове имали омерзителни и безобразни нрави. Апсу – техният родител, не харесвал действията на младите богове, които

непрекъснато го безпокоели, желаейки да разделят стихииите и да създадат нов ред от хаоса. Той се посъветвал с Мумму и решил да унищожи своите деца. Прамайката Тиамат се опитвала да го разубеди:

*„Какво? Да унищожим тези, които сме създали?
Да, те не ни дават покой, но ще бъдем добри с тях!*

Но Апсу, подкрепен от съветника Мумму, бил непреклонен. Когато узнали за грозящата ги опасност, боговете изпаднали в ужас. Но всезнаещият Еа приспал Апсу и го убил, а Мумму лишил от магическите му сили. След това Еа построил храм – разкошен дом, където той и съпругата му Дамкина създали прекрасния син Мардук – най-могъщия и мъдър сред боговете. Отецът създал Еа се радвал много на сина си, а богът Ану подарил на малкия бог четири ураганни вятъра. Подстрекавана от други богове, Тиамат решила да отмъсти на Еа, Ану и Мардук за смъртта на Апсу. Тя създавала армия от чудовища – змейове, дракони, хидри, песове и скорпиони. Разбирайки за подготвяната война, Еа посъветвала Ану да преговаря с Тиамат. Ану се срещнал с Тиамат, но уплашен от нея, се върнал, без да постигне успех. Тогава помолили младия Мардук да се изправи срещу Тиамат. Той се съгласил да се пребори с Тиамат, но в замяна поискал върховната божествена власт и правото да определя съдбите:

*„Ако аз отмъстител за вас стана,
Да сразя Тиамат и да спася вашите животи,
съберете Съвета, възвестете моя жребий,
в Убшукин щастливи заедно седнете,
моето Слово, като вашето, да решава съдби,
неизменно да бъде всичко, което аз създам!
И никой заповедите от моите уста да не отменя.“*

Съветът на боговете се събрал и решил Мардук да получи върховната божествена власт и той – отмъстителят, да определя съдбините. Всемогъщият бог Мардук се въоръжил за битката. Седем вятъра му служили, а четирите урагана, подарък от Ану, той впрегнал в колесница и потеглил за бой. Заобиколен от боговете, Мардук пронизал разярената Тиамат със стрела, после разрязал вътрешностите ѝ и извадил сърцето ѝ. След това избил цялото ѝ войнство

и отнел таблиците на съдбата. Великият бог разсякъл тялото на Тиамат. От едната половина сътворил небето, а от другата създал земята. На небето построил светилището Ешшара и заселил там Ану, Енлил и Еа. След това Мардук сътворил звездите и съзвездията, дал сияние на Луната и Слънцето, създал деня и нощта:

*Той устрои жилища на боговете велики,
Звезди-планети, по подобие на боговете, той създаде.
Той годината раздели – начерта картина:
Дванадесет месеца звездни той положи по три.
Когато начерта на небето картата на дните от годината,
Закрепи положението на Нибиру, определи орбитите на звездите,
Които не можеха да криволичат, или да се движат заблудено,
Встрани от Нибиру, той посочи положението на Енлил и Еа.
Даде сияние на Месеца – стража на нощта!
Научи го за сътворението на деня – да разпознава утрото.
„Не спирай в продължение на месец да променяш короната си!
В началото, като се издигнеш над земята,
Роговете на короната износи до шестия ден!
В седмия ден се яви с половин корона!
На петнадесетия ден удвои половината – и така всеки месец!
Когато видиш Слънцето на хоризонта да изгрява,
Намали короната и отстъпвай обратно!
Изчезвай, щом по пътя Слънцето приближава,
И на тридесетия ден отново настъпи срещу него.*

Мардук създал ритуали за себе си и дал на Еа юздите на управлението, а на Ану – таблиците, определящи съдбата на хората и боговете:

*След това създаде за себе си ритуали, установи божествени обреди.
Юздите на управлението нареди да поеме Еа,
Таблиците на съдбата, що отне от Кингу –
Дар благополучен – подарил ги на Ану.*

Накрая, след като създал Земята и небето и установил вселенския ред, Мардук решил да сътвори човека, който да служи на боговете. Той казал за това си решение на премъдрия Еа. Баща му го одобрил, но решил, че някой от боговете трябва да загине, за да бъде сътворен човекът. На Съвета на боговете Мардук призовал да се произнесат кой е накарал Тиамат да се опълчи срещу тях. Всички

обвинили Кингу и го осъдили на смърт. С кръвта на Кингу Еа създаде хората и ги накара да служат на боговете, за да могат те да си отдъхват спокойно:

Сътвори тон хората от тази кръв, дал им бreme божие, а на боговете – отдих. Когато Еа роди човешки създаде, възложил връз него божие бreme!

В знак на признателност за това, че ги е освободил, Анунаките издигат на Мардук величествения храм Есагил във Вавилон – зикурат, който е огледален образ на дома Апсу. След завършване на храма всички богове се събрали на пир:

*Възвишено дело в Есагил сътворили,
Установили правилата, всички предначертания,
Боговете си поделили небето и земята, твърдините си укрепиха.
Петдесет велики богове заели своите места –
Седемте богове на съдбата да отсъждат – тъй решили.“
Съветът решил Мардук да царува над всички богове,
владелец на боговете на земята и небето.
„Тон, Синът-Слънце, измежду боговете блести –
В сиянието на неговия блясък да пристъпват те вечно!
Хората, които той създаде, дал им живот,
Дал им бreme божие, а на боговете свобода –
Да създават и разрушават, да наказват и прощават.*

Богът Мардук е творец на Вселената, властващ над боговете и хората.

Историята, една от най-старите, ако не и най-старата в света, се отнася до раждането на боговете и създаването на Вселената и човешките същества.

Текстовете на Енума Елиш служат за основа на текстовете на Библията – Битие. След разчитане на шумерски текстове се установи, че много библейски разкази имат месопотамски произход.

Историята за Всемирния потоп първоначално са замислени и записани в Шумер, по-късно преведени и модифицирани във Вавилон и от асирийците, а после са използвани от еврейските книжници за версиите, които се появяват в Библията. Енума Елиш разказва за произхода и основаването на Вавилон под ръководството на бог Мардук. Той разказва историята за това как са създадени Космосът и човекът.

Не е чудно, че същите представи за началото на времето доминират в египетските вярвания, които вероятно са повлияни от шумерските. В текстовете от пирамидите има описание на предначалото на света:

*Когато небето още не се беше появило,
когато хората още не се бяха появили,
когато боговете още не бяха родени,
когато смъртта още не се беше появила...*

Шумерската космогония е отразена и в първия стих на Битие от еврейската Библия: „В начало Бог сътвори небето и земята. А земята беше безвидна и пуста и тъмнина покриваше бездната... И каза Бог: да бъде светлина“.

Това, което поразява съвременния читател на епоса, е близостта на идеята за произхода на света, описана от шумерите, и сегашните теории за произхода на Вселената.

Дали Вселената има начало, дали тя се развива и сътворява във времето, дали времето е еднопосочно – дали тече от миналото към бъдещето, дали времето и пространството имат начало? Най-утвърдената научна теория за произхода на Вселената е тази за Големия взрив. Според нея преди милиарди години материята на Вселената е била концентрирана в една точка, която имала висока плътност и температура. Преди Големия взрив не е съществувало нито време, нито пространство, нито галактики, нито планети. Не е имало минало и бъдеще, не е имало нищо, което да се назовава. След Големия взрив започва началото на времето, времето и пространството започват да се разширяват, образуват се галактики, звезди и планети, които се раздалечават от изходната точка и създават Вселената.

Шумерската религиозна космогония поразително прилича на съвременната теория за възникване на Вселената. Според нея в правремето не съществувало нищо освен Първосъздателя Апсу и Хаоса – Тиамат. Не съществували Земята и Небето, не съществували боговете и съдбите им. При смесването на водите на Апсу и Тиамат възникнал светът и се родили боговете. Така светът според шумерите има своето начало. След борба между боговете Мардук станал върховен бог – всемогъщ и всевластен. Той създал Вселената и звездите, дал сияние на Слънцето и Луната и определил тяхното движение. Така Луната се появява и изчезва за тридесет дни – един месец. Така запо-

чнано да се измерва времето – дни, месеци и години. Синът-Слънце, върховният бог Мардук, след като създал Вселената, създал и човека и му дал бремето божие, за да помага на боговете. Интересното е, че човекът е създаден от кръвта на един от убитите богове. Дали в този епос е кодирано създаването на Вселената и различни космически катастрофи, е въпрос, за който няма отговор. Същото важи и за създаването на човека. Едната хипотеза може да твърди, че човекът е произлязъл от кръвта (гените) на бог (извънземен), а другата, че човек е божие създание и всеки човек носи малка част от бога.

Странна е историята, в която младите богове убили своите създатели, а най-младият бог – Мардук, станал върховен бог. В шумерските митове и епос върховен бог бил Ан (Ану) – богът на небето, а Енлил – владетел на ветровете, бил негов син. Дватама сътворили света – Небето и Земята. Но наследник на шумеро-акадската цивилизация станал Вавилон. През 1792 и 1750 г.пр.Хр. Вавилон и цяла Месопотамия са управлявани от цар Хамураби, а вавилонският върховен бог станал Мардук. Така смяната на върховния бог съпровожда смяната на властта в Месопотамия и тази смяна е представена в легенди и епоси на вавилонци.

В шумеро-акадско-вавилонския пантеон на боговете влизат множество богове. Според „Енума Елиш“ боговете са петдесет на брой. Но тъй като във времето боговете на шумери, акадци и вавилонци се променят и сменят, като се променя и името на върховния бог, ще представим боговете със съответната етническа принадлежност. За месопотамската цивилизация е било характерно всеки град и етнос да почита свой бог. И не само това, хората са имали правото на личен избор, на възможността да се молят и почитат по избор своя бог.

Шумерският пантеон е многочислен и с течение на времето се разраства. Шумерският списък на боговете от III хил. пр.Хр. наброява 700 именна, а от I хил. пр.Хр., включващ шумерския и вавилоно-асирийския пантеон, съдържа около 2500 богове. В градовете държави има и групи от местни божества със свой специфичен култ.

Шумерите, а впоследствие и асиро-вавилонците вярват в задгробния живот. Богове на подземното царство били Ерешкигал и нейният съпруг – Нергал. Ерешкигал е дъщеря на бог Ану, която е отвлечена от змей и заведена в подземния свят, където станала кра-

лица и богиня на света на мъртвите. В един от епосите се разправя историята на богиня Ищар, която се влюбила в красивия Таммуз. Но по време на лов Таммуз умрял и отишъл в страната на мъртвите, където властвала сестрата на Ищар, богинята Ерешкигал. Ищар решила да спаси любимия си и се отправила към страната на мъртвите. „Върни ми Таммуз, сестрице! Не мога да живея без него!“, казала тя. Ерешкигал отвърнала: „Не мога да върна живота на умрелите заради нечий каприз. Има толкова младежи – нека те заменят твоя Таммуз“. Ищар обаче настоявала. Тогава разгневената Ерешкигал махнала с ръка и Ищар паднала бездиханна на земята. Но без Ищар цялата земя затихнала. Животът започнал да запада, а от долната земя започнал да настъпва подземният мрак. Боговете не могли да познаят Земята. Бог Енки – дядото на Инана, решил да спаси Инана. Той направил две малки фигурки и ги нарекъл „оплакваните“. Те били дребни, незабележителни създания. Енки ги изпратил в подземния свят да спасят Инана. Оплакваните тихомълком стигали до Ерешкигал и Инана. Но вместо да хулят Ерешкигал, че е убила Инана, те ѝ изказали съболезнования за загубата на нейния съпруг. Ерешкигал е изумена. Никой досега не я бил почитал по този начин. Благодарна на това признание, тя решила да възнаградя оплакваните и им предложила да изберат дар, какъвто пожелаят. Те помолили да бъде върната Инана. Ерешкигал се съгласила, дарява я с нов живот и съживената царица на небесата била свободна да се завърне на Земята. Когато Ищар и Таммуз се върнали на Земята, настъпила пролетта и всичко разцъфнало.

В този епос, за разлика от епоса за Гилгамеш, любовта побеждава смъртта. Богинята Ищар и нейният любим успяват да се спасят от царството на мъртвите.

В шумерската и асиро-вавилонска цивилизация жреческото съсловие е важна част от управлението на градовете и царствата. Жреците са посредниците между хората и техните богове. Зикуратите са храмове, където жреците извършват ритуали и тържества в чест на боговете. Ето едно описание на религиозен празник: Храмът на Ану бил великолепа сграда. „Чистото светилище на Ан“ имало огромна стена, достигаща до облаците. Той притежавал неустоима красота. Ану и неговата съпруга се спускали от небето в храма. След бог Ану в храма се спускали и останалите

богове и богини. Приготвяла се ритуална вечеря и жрец смазвал с „добро масло“ и вино вратата на светилището, в което ще пренощуват Ану и Анту, за да не скърца вратата, докато двете божества спят. Докато поднасяли вечерята, един жрец се качвал на кулата на главния храм, за да наблюдава небето. Той трябвало да проследи изгрева на планетата, наречена Великият Ану на небето, след което да рецитира съчиненията „Към онази, която просиява, небесната планета на господаря Ану“ и „Образът на Твореца изгря“. След като жрецът изрецитирал поемите, Ану и Анту измивали ръцете си и започвало пиршеството. Седемте велики богове също измивали ръце в седем големи златни подноса и започвала втората част от празника. Жреците рецитирали химна „Планетата на Ану е небесният герой“. Запалвали факли и боговете, жреците и хората образували процесия, която придружавала Ану и Анту до светилището им. Боговете оставали да пазят портите. В цялата страна палели огньове и празнували идването на двамата велики богове. В главния храм жреците запалвали с факли огнени клади и когато ги виждали, жреците в другите градове следвали примера им. После:

*Жителите на страната ще запалят огньове по домовете си
и ще дадат пир на всички богове...
Градските стражи ще запалят огньове
по улиците и площадите.
Заминаването на двамата велики богове също било планирано до
последната минута.
На седемнадесетия ден,
четиридесет минути след изгрев-слънце
портите ще се отворят пред боговете Ану и Анту
и с това ще настъпи краят на престоя им.*

Очевидно шумерите и вавилонците вярват в своите богове и извършват множество ритуални тържества, за да демонстрират вярата и обичта си към тях. Те търсят божествената милост и подкрепа, за да се справят с тежкия живот и бедствията, които постоянно ги сполетяват. Поради малкото информационни източници и отдалечеността във времето ние трудно можем да познаем в детайли религията на Древен Шумер и Вавилон. Все пак можем да направим една груба характеристика на месопотамската религия.

Най-важната характеристика на шумеро-акадската и асиро-вавилонската религия е, че тя е политеистична. Хората вярват в много богове, като броят им е над петдесет. Хората в Месопотамия могат да избират своите богове. Всеки град има свой почитан бог. Има възможност и за личен избор на бог. Тази свобода прави шумерската религия близка до гръцката.

Боговете олицетворяват природните сили и планети – Слънце, Луна, хаос, сладка вода, вятър. Разбира се, винаги е имало върховен бог. В началото това са Апсу и съпругата му Тиамат, впоследствие върховен бог е Ану, а накрая – бог Мардук. Върховните богове създавали Космоса, небето, земята и човека. Те притежавали личките на съдбата, на които били записани историята на живота и смъртта на хората и боговете. Всички били подвластни на съдбата, която е в ръцете на върховния бог.

Боговете управлявали света, като всеки от тях имал определена позиция и бил профилиран в определени дейности. Така Енки е бог на мъдростта, Ищар – богиня на любовта, Енлил е бог на въздуха, на всичко между небето и земята, докато Енки владее Земята и подземния океан. Ерешкигал е богинята на подземното царство на мъртвите.

Шумерските богове са безсмъртни, но приличат на хората – не само външно, но и като поведение. Те се борят за надмощие помежду си. По-младите изместват по-старите или ги унищожават. Енки убива всесъздателя Ансу, а Мардук унищожава богинята на хаоса – прамайката Тиамат. Боговете създават Вселената и ръководят света и хората. Те създават човека от кал или божествена кръв. Живеят на небето, а по време на тържества в тяхна чест слизат при хората. Някои богове като бог Енки помагат на хората, а други – като Енлил, Айсу и Тиамат, ги мразят и искат да ги унищожат. Някои богове (Апсу) изпращат потоп, за да унищожат човечеството, но други (Енки) спасяват подобрани хора, които създават новото човечество.

За разлика от боговете, хората са смъртни. Те умират и отиват в подземното царство, от което не могат да се върнат. Героят Гилгамеш не успява да спаси от смъртта любимия си приятел Енки. Не успява да осигури и за себе си вечен живот. Само богинята Ищар с голямата си любов успява да спаси себе си и любимия си от подземното царство. Важно е да се знае, че шумерите вярват в задгробния живот и при погребенията на техни вождове и царе, заедно с

умрелия, са слагани храна и битови пособия, които да помогнат на умрелия в задгробния живот. От смесените бракове и връзки между богове и хора се раждат безсмъртни герои полубогове, като легендарния цар Гилгамеш.

Шумерските жреци са сред управляващите шумерското и асиро-вавилонско общество. Хората строят красиви и величествени зикурати, които са обитавани от жреците и където се извършват религиозните церемонии. Херодот, който описва Седемте чудеса на света, посещава Вавилон. Той вижда легендарната Вавилонска кула описана по-късно в Библията. Това се случва четири и половина века пр.Хр. Херодот оставя описание на зикурата: кулата се издига над града, осеметажна е и всеки етаж е по-малък от предишния. По времето на Александър Македонски кулата вече е полуразрушена. Все още е запазен Великият Зикурат на град Ур, строен преди повече от 3 хиляди години. Той е величествена стъпаловидна пирамида с дължина 64 метра, ширина 46 метра и височина в момента – 30 метра (вероятната височина била около 60 метра). Зикуратът е издигнат в чест на шумерския бог на Луната Нанна.

Но какво се случва с боговете на Месопотамия? С изчезването на великата шумерска и асиро-вавилонска цивилизация изчезват и шумерските и вавилонските богове. Може би те все още стоят на небето и чакат някой да им се помоли за помощ. Все пак някои божествени истории оживяват, като се появяват в други религии – гръцка, юдейска, християнска, ислям. Героят полубог Херакъл прилича на Гилгамеш, а шумерското име на Ной, който се спасява от потопа, е Утнапишим. Орфей като богинята Ищар се опитва да спаси любимата си от подземното царство на смъртта. А върховните богове Яхве и Зевс като Апсу изпращат на хората всемирен потоп, за да ги унищожат. Тази приемственост на легенди и епоси, свързани с боговете, е нещо, което трябва да се изследва и обясни. Най-вероятната хипотеза е, че светът е бил едно цяло и различните цивилизации, макар разделени от разстоянията и времето, са комуникирали помежду си, обменяли са знания и идеи. Така митовите и легендите, ценните технически и научни открития, културата и изкуствата са оцелявали във времето и са подпомагали бъдещите човешки поколения. Всъщност човечеството е било и е едно цяло, а ние постоянно се опитваме да го делим и противопоставяме.